

موسسه آموزش عالی بنت الهدی
تحقیق پایانی کارشناسی
گروه علمی تربیتی فقه و اصول

عنوان
بررسی عول و تعصیب از نگاه فریقین

استاد راهنما
سرکار خانم منیر کبیر

دانش پژوه
ماجدہ زرگوش (العبدالخانی)

کد تحصیلی
1373954

سال تحصیلی
1392

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقویم

این تحفه فیضیه را به محضر مهلبک حضرت صدیقه کبری فاطمه زهرا سلام الله علیها تقدیم می دارم که با بذل جان خود و اولاد پاکش و تم آموز
بشریت شد و شوق آموخت و خود را به زحمت انداخت تا درهای رحمت و مغفرت الهی را به روی انسان ها بگشاید. این اثر
کرچه لایق آن ذات اقدس و فیض موهب نیست اهل به دو دست فی ز به مح ضر نورانش تقدیم می شود بدان امید که به نظرش لایق نظر
کرد.

تقدیر و تشکر

الحمد لله الذی جعل الحمد مفتاح ذکره

پس از حمد و سپاس خداوند منان که هر چه دارم از لطف اوست، از همه عزیزانی که بده رادر تهیه این اثر یاری نمودند تشکر می کنم و با توفیق و تشکر فراوان از استاد محترم و کرامی سرکار خانم منی کبی که با دقت نظر خاص خود در سرو سامان دادن این نوشتار دست داشتند و آرزوی عفتی روز افزون برای جلیل محترمان از دگاه باری تعالی و هم چنین تشکریش را نسبت به دست اندرکاران مؤسسه آموزش عالی بنت الهدی (رض) پیشه کرده محترم فوق و اصول ابرازی نمایم.

چکیده

عول و تعصیب یکی از مسایل مهم مورد اختلاف فقه شیعه و اهل سنت در باب ارث است. وقتی «مجموع سهام» از «ترکه میت» بیشتر باشد، اهل سنت در اینجا قائل به عول هستند و کمبود را بر همه صاحبان فرائض وارد می کنند که این از نظر شیعه باطل است و در صورتی که «مجموع سهام» از «ترکه میت» کمتر باشد اهل سنت این صورت را «تعصیب» می نامند و آنچه از سهام اضافه می آید را به عصبه میت، (خویشان ذکور پدری) می دهند. این اثر در صدد نقد نظریه عول و تعصیب در فقه اهل سنت است و پس از بررسی معنای لغوی و اصطلاحی عول و تعصیب و نیز اقسام و فروض مختلف آن در ارث، به دیدگاه فقیهان شیعه و اهل سنت در این مورد می پردازد، سپس به بیان دلایل قرآنی و روایی مطرح شده برای اثبات یا انکار این نظریه پرداخته و نظریه عول و تعصیب را مخالف آیات قرآن دانسته است که بر قرابت به عنوان مبنای ارث و بر تساوی زن و مرد در استحقاق ارث - نه در مقدار سهم - تأکید دارد و ضمن خدشه در سند و دلالت روایات مورد استناد مدافعان این نظریه، به روایات دیگری از منابع اهل سنت و شیعه بر نفی عول و تعصیب استدلال می کند. همچنین در لابلای بخش های مختلف این بحث، شبهات گوناگون علمای اهل سنت را در دفاع از این نظریه و رد دیدگاه فقه شیعه، پاسخ داده و لوازم نامطلوب عول و تعصیب را در نظام ارث آشکار می سازد.

کلید واژگان : ارث، ترکه، فرائض، سهام، فریقین، عصبه، تعصیب، عول.

29. حلی، حسن بن یوسف، تبصرة المتعلمین فی أحكام الدین، مؤسسه چاپ و نشر وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران - ایران، اول، 1411 ه ق.
30. حلی، حسن بن یوسف، تحریر الأحكام الشرعیة ع لی مذهب الإمامیة (ط - القدیمة)، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، مشهد - ایران، اول، بی تا.
31. حلی، مقداد بن عبد الله، كنز العرفان فی فقه القرآن، انتشارات مرتضوی، قم - ایران، اول، 1425 ه ق.
32. حمیری، نشوان بن سعید، شمس العلوم و دواء كلام العرب من الكلوم، دار الفكر المعاصر، بیروت - لبنان، اول، 1420 ه ق.
33. خمینی، روح الله، تحریر الوسیلة، مؤسسه مطبوعات دار العلم، قم - ایران، اول، بی تا.
34. خمینی، روح الله، حاشیه بر رساله ارث ملا هاشم خراسانی، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره، تهران - ایران، اول، 1420 ه ق.
35. خوانساری، احمد بن یوسف، جامع المدارک فی شرح مختصر النافع، مؤسسه اسماعیلیان، قم - ایران، دوم، 1405 ه ق.
36. خویی، ابوالقاسم، محاضرات فی الموارث، مؤسسه السبطين (علیهما السلام) العالمیة، قم - ایران، اول، 1424 ه ق.
37. دارقطنی، علی بن عمر، سنن الدارالقطنی، دارالکتب العلمیة، بیروت، اول، 1417 ه ق.
38. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران، دوم، 1377 ه ش.
39. ذهبی، محمد بن احمد، تذکره الحفاظ، دار الصمیعی للنشر والتوزیع، ریاض، اول، 1415 ه ق.
40. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات ألفاظ القرآن، دار العلم - الدار الشامیة، لبنان - سوریه، اول، 1412 ه ق.
41. زارعی، محمد ابراهیم، تحقیقی پیرامون ارث ازدیدگاه امامیه، چاپ خانه دفتر انتشارات اسلامی، قم، بی چا، 1380 ه ش.
42. زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزیع، بیروت - لبنان، اول، 1414 ه ق.
43. زمخشری، محمود بن عمر، تفسیر الزمخشری الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل، دار الکتاب العربی، بیروت، سوم، 1407 ه ق.

44. سبحانی تبریزی، جعفر، نظام الإرث فی الشریعة الإسلامية الغراء، مؤسسه امام صادق علیه السلام، قم - ایران، اول، 1415 ه ق.
45. سجستانی، سلیمان بن اشعث، سنن ابی داود، دارالکتب العربی، بیروت، بی چا، بی تا.
46. سرخسی، محمد بن أحمد، المبسوط، دار المعرفة، بیروت، بی چا، 1414 ه ق.
47. سعدی، ابو جیب، القاموس الفقهی لغۀ و اصطلاحا، دار الفکر، دمشق - سوریه، دوم، 1408 ه ق.
48. سیوطی، عبدالرحمن بن ابوبکر، الدر المنثور، دار الفکر، بیروت، بی چا، 1993 م.
49. شربینی، محمد بن أحمد، مغنی المحتاج إلى معرفة معانی ألفاظ المنهاج، دار الکتب العلمیه، اول، 1415 ه ق.
50. شبیبانی، أحمد بن حنبل، مسند الإمام أحمد، عالم الکتب، بیروت، اول، 1419 ه ق.
51. شیخ نظام و جماعه من علماء الهند، الفتاوی الهندیه، دار الفکر، بیروت، اول، 1411 ه ق.
52. صدر، محمد محمد صادق، ما وراء الفقه، قم، بی نا، اول، 1425 ه ق.
53. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، من لا یحضره الفقیه، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، دوم، 1413 ه ق.
54. طبرسی، فضل بن حسن، تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن و الفرقان، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، بیروت، اول، ۱۴۱۵ ه ق.
55. طرابلسی، عبد العزیز بن براج، المذهب (لابن البراج)، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1406 ه ق.
56. طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، کتابفروشی مرتضوی، تهران - ایران، سوم، 1416 ه ق.
57. طوسی، محمد بن حسن، الاستبصار فیما اختلف من الأخبار، دار الکتب الإسلامیه، تهران - ایران، اول، 1390 ه ق.
58. طوسی، محمد بن حسن، الخلاف، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1407 ه ق.
59. طوسی، محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الإمامیه، المکتبه المرتضویه لإحياء الآثار الجعفریه، تهران - ایران، سوم، 1387 ه ق.

60. طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الأحکام، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، چهارم، 1407 هـ ق.
61. طوسی، نصیر الدین - مترجم: شاهرودی، محمد حسن شفیعی، جواهر الفرائض در ارث (فارسی)، مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم السلام، قم - ایران، اول، 1426 هـ ق.
62. عاملی، بهاء الدین، محمد بن حسین و ساوجی، نظام بن حسین، جامع عباسی و تکمیل آن (محشّی، ط - قدیم)، مؤسسه منشورات الفراهانی، تهران - ایران، اول، بی تا.
63. عاملی، جواد بن محمد حسینی، مفتاح الکرامه فی شرح قواعد العلّامه (ط - القدیمه)، دار إحياء التراث العربی، بیروت - لبنان، اول، بی تا.
64. عاملی، زین الدین بن علی (شهید ثانی)، مسالک الأفهام إلى تنقیح شرائع الإسلام، مؤسسه المعارف الإسلامیة، قم - ایران، اول، 1413 هـ ق.
65. عاملی، محمد بن مکی (شهید اول)، اللمعة الدمشقیة فی فقه الإمامیة، دار التراث - الدار الإسلامیة، بیروت - لبنان، اول، 1410 هـ ق.
66. عاملی، یاسین عیسی، الاصطلاحات الفقهیة فی الرسائل العملیة، دار البلاغة للطباعة و النشر والتوزیع، بیروت - لبنان، اول، 1413 هـ ق.
67. عاملی، زین الدین بن علی (شهید ثانی)، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة (المحشّی - کلاتر)، کتابفروشی داوری، قم - ایران، اول، 1410 هـ ق.
68. عبد الرحمن، محمود، معجم المصطلحات و الألفاظ الفقهیة، بی نا، بی چا، بی تا.
69. علوی، محمد بن عقیل، العتب الجمیل علی اهل الجرح والتعذیل، مجمع العالمی لاهل البیت (ع)، قم، بی چا، ۱۴۲۷ هـ ق.
70. غفوری، خالد، فقه الامام علیہ السلام (الارث)، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، تهران، اول، 1431 هـ ق.
71. فاضل هندی، محمد بن حسن، کشف اللثام و الإبهام عن قواعد الأحکام، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم - ایران، اول، 1416 هـ ق.
72. فخر رازی، محمد بن عمر، التفسیر الکبیر، دار إحياء التراث العربی، بیروت، سوم، 1420 هـ ق.
73. فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العین، نشر هجرت، قم - ایران، دوم، 1410 هـ ق.

74. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، القاموس المحيط، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت، اول، 1412 ه ق.
75. فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، منشورات دار الرضی، قم - ایران، اول، ه ق.
76. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، ششم، 1412 ه ق.
77. قرطبی، محمد بن أحمد، تفسیر قرطبی، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، بی چا، 1405 ه ق.
78. قزوینی، محمد بن یزید، سنن ابن ماجه، دارالفکر، بیروت، بی چا، بی تا.
79. قشیری نیشابوری، مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، بی نا، بی چا، بی تا.
80. کاظمی، جواد (فاضل جواد)، مسالک الأفهام إلى آیات الأحکام، بی نا، بی چا، بی تا.
81. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی (ط - الإسلامیة)، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، چهارم، 1407 ه ق.
82. گلپایگانی، لطف الله صافی، مع الشیخ جاد الحق فی إرث العصبه، دار القرآن الکریم، قم - ایران، اول، 1409 ه ق.
83. مبارک، علی، المیراث اصوله ومسائله علمیة، بی نا، بیروت، اول، 1417 ه ق.
84. متقی هندی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الأقوال والأفعال، مؤسسه الرساله، بیروت، پنجم، 1981 م.
85. محقق حلّی، جعفر بن حسن، شرائع الإسلام فی مسائل الحلال والحرام، مؤسسه اسماعیلیان، قم - ایران، دوم، 1408 ه ق.
86. مرتضی، علی بن حسین، الانتصار فی انفرادات الإمامیة، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیة قم، قم - ایران، اول، 1415 ه ق.
87. مرتضی، علی بن حسین، المسائل الناصریات، رابطه الثقافه و العلاقات الإسلامیة، تهران - ایران، اول، 1417 ه ق.
88. مظفر، محمد حسن، دلائل الصدق، مؤسسه آل بیت (علیهم السلام) لاحیاء التراث، دمشق، بی چا، بی تا.

89. مغنیه، محمد جواد، الفقه علی المذاهب الخمسة، دار التیار الجديد - دار الجواد، بیروت - لبنان، دهم، 1421 ه ق.
90. مفید، محمد بن محمد بن نعمان، الإعلام بما اتفقت علیه الإمامیه من الأحكام، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید - رحمه الله علیه، قم - ایران، اول، 1413 ه ق.
91. مقدسی، عبدالرحمن بن ابی عمر، الشرح الکبیر، مؤسسه دارالهجرة، قم، بی چا، 1425 ه ق.
92. مقدسی، عبدالله بن احمد، المغنی، دار الفکر، بیروت، اول، 1404 ه ق.
93. نجات، عبدالرحیم، الصواب والتصویب فی العول و التعصیت، بی نا، تهران، بی چا، 1343 ه ش.
94. نراقی، احمد بن محمد مهدی، مستند الشیعه فی أحكام الشریعه، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم - ایران، اول، 1415 ه ق.
95. نسائی، احمد بن شعیب، سنن نسائی، دارالفکر، بیروت، بی چا، 1348 ه ق .
96. نووی، یحیی بن شرف، منهاج الطالبین وعمده المفتین فی الفقه، دارالمعرفه، بیروت، اول، 1425 ه ق.
97. نیشابوری، مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، دارالفکر، بیروت، بی چا، بی تا.
98. یحصبی، قاضی عیاض، إكمال المعلم شرح صحیح مسلم، دارالوفاء، بیروت، 1426 ه ق.